

15. Сипченко І. В. Преса Сумщини 20-30-х рр. ХХ століття (типологічна характеристика та жанрово-стильові особливості) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. ком. : 27.00.04 / Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара. Дніпропетровськ, 2014. 19 с.
16. Ульянова К. М. Преса Луганщини 1917–1938 рр.: становлення та основні тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунік. : 27.00.04 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 20 с.
17. Яременко Л. До історії Сумської регіональної преси: районні газети початку 30-х рр. як колективний організатор на селі – у пошуках нових форм. *Журналістська освіта на Сумщині: набутки й проблеми* : матеріали Дев'ятої всеукр. наук.-практ. конф., 5–6 червня 2013 р. Суми : Сумськ. держ. ун-т, 2013. С. 34–38. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/39972/1/Yaremenko_Istoriya_symskoi_regionalnoi_presy.pdf;jsessionid=4CBF56395B4839DBB7CDD56B28CB1BB3 (дата звернення: 03.04.2023).

V. Zhmaka, I. Skrypchenko. Legislative and ideological foundations of the creation of district newspapers (beginning of the 30s of the twentieth century). – Article.

Summary. The article attempts to show the legislative and ideological foundations for the creation of district newspapers. The ideological component in the existence of the so-called “rayon” is emphasized. The prospects of studying the history of formation and functioning of the local, regional press are emphasized.

Key words: newspaper, district newspaper, press, local press, mass media, editorial office, law, reform.

УДК 004.94

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/38/30>

І. І. Задорожний

*старший викладач вищого навчального закладу кафедри водіння бойових машин
Національна академія сухопутних військ
м. Львів, Україна*

А. Т. Ніколаєв

*старший викладач вищого навчального закладу кафедри водіння бойових машин
Національна академія сухопутних військ
м. Львів, Україна*

В. Б. Рій

*старший викладач кафедри водіння бойових машин
Національна академія сухопутних військ
м. Львів, Україна*

АНАЛІЗ ПРИЧИН ПОРАЗКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ АРМІЇ У ФРАНКО-РОСІЙСЬКІЙ ВІЙНІ 1812 РОКУ. УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. У роботі проведено аналіз причин поразки французької армії у франко-російській війні 1812 року з урахування українського питання.

Ключові слова: франко-російська війна 1812 року, французька армія, французький імператор Наполеон, Річ Посполита, лівобережна та правобережна Україна, російська армія, козацька держава.

Дев'ятий рік проти нашої держави триває гібридна війна, яка з 24 лютого 2022 року переросла в повномасштабну збройну агресію, кінцевою метою якої є фактична ліквідація самостійної Української держави як такої, перетворення її в декоративний, абсолютно аморфний придаток «руського міра». На думку авторів одним з ймовірних шляхів пошуку способів нашої боротьби в умовах війни Російської федерації проти України, є аналіз тих збройних конфліктів і війн, які Російська імперія вела в минулому, і на цій основі застосування дієвих форм та методів боротьби з агресором. Однією з таких війн і була

франко-російська війна 1812 року, під час якої сама потужна на той період у світі французька армія зазнала нищівної поразки. На підставі свідчень та висновків істориків тих часів та сучасності буде зроблена спроба проаналізувати причини поразки французької армії у компанії 1812 року з погляду на них в українському контексті.

З моменту початку російської агресії проти нашої держави у всіх сферах життя України проходить об'єктивний процес переоцінки цінностей, адже ні для кого не являється таємницею, що ще до лютого 2014 року питання навіть теоретично – щодо можливої війни Росії проти України фактично на серйозному рівні не розглядалося, і звичайно, що практично всі сучасні українські історики в своїх наукових працях, досліджуючи причини та наслідки франко-російської війни 1812 року, яку ще на той час загально прийнято було називали Вітчизняною війною 1812 року, тим самим підкреслюючи нашу нібито «єдність, братерство і якщо хочете ідентичність та спільну історію з росіянами», стояли на позиціях старої радянської історичної школи. Ми щодня задаємо собі питання, яким чином завершити цю війну, завершити не поступившись своїми суверенними правами та територіями, не втративши підтримку всередині країни та поза її межами? Відповідь на це питання, знаходиться в тому числі і в площині знання нами нашої історії і тих висновках та уроках, на жаль не завжди для нас виграшних та приємних, які ми повинні негайно зробити та врахувати. А ціна вірно прийнятих рішень надзвичайно висока – існування суверенної держави України!

Метою статті є аналіз причин поразки французької армії у війні 1812 року, основну увагу при цьому звернути на розгляд цих питань у українському контексті, що дасть можливість ймовірно врахувати деякі з причин, які привели до поразки Великої армії Наполеона, спроектувавши їх на події сьогодення.

Франко-російська війна 1812 року фактично стала останньою виграною Російською імперією великою війною, зі всіх воєн які вона вела в IX та XX століттях. Результати та наслідки поразки Великої армії Наполеона мали величезний вплив на подальший розвиток європейської цивілізації, їх можна лише порівняти з наслідками, які наступили для Війська Запорозького та фактично всієї Європи, після поразки об'єднаних шведсько-українських військ у битві під Полтавою у 1708 році, після якої царським урядом були поступово практично ліквідовані останні паростки козацько-гетьманської держави.

Аналіз причин поразки Великої армії Наполеона почнемо з найбільш вагомих, фактично тих, які мали стратегічне значення для всієї компанії 1812 року.

Політичні плани французького імператора щодо України в період підготовки російської кампанії 1811–12 не передбачали створення самостійної Української козацької держави, планувалося лише відокремлення українських земель від Росії й поділ їх на три частини: Правобережна Україна відходила до Великого Герцогства Варшавського (без Волині, яка була обіцяна Австрії за воєнну допомогу у війні проти Росії), у Лівобережній і Південній Україні планувалося створити дві держави, так звані «наполеоніди» під протекторатом Франції. Одна з них мала існувати в межах Чернігівщини і Полтавщини, друга «наполеоніда» – на Південній Україні в межах Катеринославщини, Донечини, Херсонщини, Таврії і Криму. Особливе невдоволення українського дворянства викликали плани Наполеона стосовно передачі Правобережжя України Польщі і це зумовило їх лояльне ставлення до російської влади під час воєнної кампанії Наполеона у Росії, так як в пам'яті ще були свіжі спогади про утиски православного українства з боку переважно католицької польської шляхти Речі Посполитої [1];

Тильзітський мир – мирні договори між Францією, Росією і Пруссією, укладені у містечку Тильзіті відповідно 25 та 27 червня 1807 після перемоги Наполеона в російсько-прусько-французькій війні 1806–1807 фактично виявилися програшними для Наполеона, так як він втратив дорогоцінний час та можливість продовжуючи бойові дії на територіях сучасної Польщі та України, що в кінцевому випадку могло привести до польського та українського національного пробудження в місцевостях, які ще пам'ятали вольності та свободи Речі Посполитої (правобережна частина України опинилася в руках росіян лише в 1793 році), в той же час російський цар Олександр I виграний ним час використав надзвичайно ефективно для відновлення сил після поразок 1807 року [5].

Важливим фактором, який сприяв поразці наполеонівської армії було також те, що аналізуючи «відкрити» інформацію, а також донесення власних послів, резидентів й агентів щодо пересування французьких військ і концентрації їх у прикордонних районах, уряд Російської імперії вже у 1809–1810 рр. зрозумів, що потужна війна з Наполеоном неминуха. Убезпечуючи себе від можливості превентивного удару з боку супротивника, військово міністерство країни на чолі з М. Барклаєм-де-Толлі почало докорінну реконструкцію фортець у Ризі, Дінабургу, Дриссі, Бобруйську, Мозирі, Борисові. При цьому великого значення надавалося укріпленню Києва. Один з французьких резидентів у Варшаві навіть переконував

своє керівництво в тому, що «могутня диверсія в бік Києва може мати рішуче значення на хід цілої кампанії в Росії!» Також царським урядом була проведена надзвичайно велика робота по створенню інтендантських баз з запасами продовольства та фуражу, артилерійських парків з запасами пороху, ядер та патронів. Так, у районі Західної Двіни був сформований особливий укріплений район, який, сягаючи Дніпра, включав у себе інтендантські бази з запасами продовольства і фуражу на півроку. В тамтешніх артилерійських парках і на складах знаходилося 50,3 тис. пудів пороху, 296 580 снарядів, 44 млн патронів. Перед компанією 1812 року росіяни значно розширили та переобладнали українські військові заводи, які різко збільшили випуск продукції. Так, Луганський ливарний завод (Катеринославська губернія) щорічно почав виготовляти у середньому по 240 гармат – мортир і 61 тис. пудів боєприпасів. Майже в 10 разів (до 25 тис. пудів пороху на рік) зросло виробництво на розташованому в Чернігівській губернії Шосткінському пороховому заводі, який виготовляв третину всієї вибухівки в межах Російської імперії [2].

Одним з факторів який вплинув на поразку Наполеона виявився також мирний договір з Турцією, підписаний росіянами в Бухаресті 26 травня 1812 року тобто, – всього за два тижні до початку бойових дій, він означав закінчення надзвичайно обтяжливої для росіян майже шестирічної війни з османами, що дало їм змогу розпочати контрнаступ армією адмірала Чичагова з Молдавії на південний фланг «Великої армії» в Україні та Білорусії.

Перед початком війни Наполеон рішуче відкинув концепцію розподілу військової компанії в Росії на 1812–1813 роки, яка була ретельно підготовлена в штабах наполеонівської та польської армій в тісному співробітництві з розвідкою. Військовий план, який передбачав: продовження наступу на границі бувшої Речі Посполитої, закріплення в 1812 році наполеонівських військ в Смоленську – «воротах Москви», а також в Білорусії, на Україні і продовження війни в наступному 1813 році, і міг би стати катастрофою для Олександра I і в цілому для Російської імперії – Наполеон знищив одним рухом, рішуче відкинувши дві пропозиції графа Понятовського, перше з яких передбачало похід на територію України двох піхотних корпусів «Великої Армії» – найбільш багато чисельного 1-го, маршала Луї Ніколаса Даву, а також 5-го «польського» і друге, навіть, якби тільки війська князя Понятовського атакували на південь – на Україну, в них була би можливість використати ситуацію з плануємим декілька років великими силами та засобами антиросійським повстанням, з метою повторити сценарій Великопольського та Калишського повстань 1806 року. Цікаво те, яку роль відводили українцям у цих подіях Наполеон і його співники. Так у нотатках учасника битви під Смоленськом князя Євстафія Сангушки читаємо (30 липня 1812 р., Вітебськ): «Його Величність одного разу зробила мені честь запитати мене: чи патріотичний рух можливий на Волині. Доки Багратіон і Платов були там або близько, я вважав це за неможливе. Але якби їх відсунути до Случа, тоді у жовтні місяці його Величність матиме 8000 озброєного війська, зложеного з дрібної волинської шляхти». Адаже налаштованість місцевого населення проти Росії напряму залежала від наявності російських військ на цих територіях (чим не приклад Криму, коли «зелені чоловічки», а фактично російські війська та спецпризначенці, спочатку заблокували, а потім і захопили місцеві органи влади та правопорядку, українські військові частини – авт.) «Якщо його Величність залишиться на зиму в Росії, це військо буде йому у велику користь, завдяки знаності російської мови, якої поляки з Корони зовсім не розуміють... Нехай його Величність, наш володар і добродій, матиме на увазі цю країну [Волинь], яка зробить усе можливе, щоб доказати своєму суверенові свою вірність і відданість».

Ймовірно однією з ключових стратегічних причин поразки Наполеона в компанії 1812 року стало невірне визначення напрямку головного удару основних сил, який був спрямований на білоруські та литовські землі. Тогочасний часопис "The Argus", який видавало французьке Міністерство закордонних справ англійською мовою, 16 січня 1807 р. наполегливо радив своєму урядові: «Не треба забувати при роз'язуванні питань війни і про Україну, багату країну поневолену Росією». Того ж року Наполеон у розмові з Шарлем-Морісом Талейраном ставив питання про доцільність рейду на Волинь і Поділля. Питання про наступ у межі українських земель виникали неодноразово і на те були серйозні причини. Як зазначив історик Ілько Борщак, 9 березня 1807 р. Талейран прийняв у Варшаві поміщиків з України Гродинського та Наймана. Вони запевнили міністра уряду Наполеона, що на Київщині й Поділлі їх готові підтримати до 56 тис. чол. (серед яких 6 тис. українських козаків). Причому, свій виступ проти царату ті можуть розпочати за два – три тижні до вторгнення французької армії й протриматись [2].

В ході планування військової операції Наполеоном не було враховано, що навіть в випадку вдалого для нього, на першому етапі війни, розвитку військових подій, протидія російських військ в оборонній війні під час їх відступу буде наростати, так за три тижні до переходу французькими військами Німана російський посланник в Англії Семен Романович Воронцов писав у листі до сина: (укр. «Вся Європа

чекає подій, які повинні статися між Двіною, Дніпром і Віслою. Я боюсь тільки дипломатичних і політичних подій, тому що військових подій я ніскільки не боюсь. Навіть якщо початок військових операцій буде для нас несприятливим, то ми все зможемо виграти, опираючись в оборонній війні і продовжуючи її навіть під час вимушеного відступу. Якщо ворог буде нас переслідувати, він загинув, або чим далі він буде віддалятися від своїх продовольчих магазинів і складів зброї, і чим далі він буде заглиблюватись в країну без прохідних доріг, без припасів, які можна буде в нього забрати, оточуючи його армією козаків, тим більше він буде доведений до самого жалюгідного стану і закінчить тим, що буде знищений нашою зимою, яка завжди була нашою вірною союзницею». Ці слова виявилися пророчими [4].

Ігнорування: відомостей, які добувала польська розвідка, знань і зацікавленості польської та частини української шляхти у цьому надзвичайно важливому питанні, фактично вкрай негативно вплинуло на хід всієї військової компанії 1812 року. Безглузді атаки Наполеона в Литві, в результаті чого втрати «Великої Армії» досягли майже 40 %, основна частина яких була не бойовими, залишення України під контролем росіян, не врахування того, що території бувшої козацької Української держави були фактично потенційною «ахілесовою п'ятою» царської Росії, привело поряд з іншими чинниками до поразки французів. [5];

Знаходячись у 1812 році в стані неготовності до війни з Наполеоном російський цар Олександр I відступаючи в глибину Росії вибрав тактику випаленої землі: знищуючи все, що могла використати наполеонівська армія, росіяни залишали втрачені території без дорогоцінних металів, замінивши їх паперовим рублем, забирали всю продукцію, вводили податок, який сплачувався зерном, все лишнє поголів'я скота рекувізували в інтересах держави, рекувізували усіх їздових коней, вивезли всі документи, наказували залишати захвачені французами території чиновникам місцевих адміністрацій та більш значимим особистостям. Зокрема, з Києва до Полтави, за розпорядженням генерала П. Багратіона, евакуювали документи міських архівних установ, наявні коштовності, цінності Лаври й монастирів, казенні запаси та інше майно. Усі рекувізиції та насилля на покидаємих територіях росіяни проводили при посиленій інспекції поліції та суворого контролю кордону з приграничними територіями, що в кінці кінців через декілька місяців привело до катастрофи армії Наполеона [5].

Наполеон, будучи твердо переконаним, що між Смоленськом та Москвою станеться битва, яка дозволить йому закінчити війну в 1812 році, помилково вірив, що буде диктувати умови царю Олександрю I і примусить його їх прийняти, не звертав уваги на дії росіян на флангах «Великої армії»: над Двіною, де проводив операції генерал-лейтенант Віттгенштейн та півднем, звідки наближалася армією адмірала Чичагова з Молдавії. Переоцінка значення для росіян Москви, думка, що вони будуть її захищати до кінця любою ціною, не врахування застережень генерала Понятовського, який добре зрозумів характер та стиль дій росіян, щодо їхнього наміру на покидаємих землях знищувати все аби ускладнити похід «великої Армії», небажання бачити аналогії між війною 1812 року та походом на Росію шведського короля Карла XII в 1709 році в кінці-кінців привело до катастрофи. Особливе значення в поразці французів та їх союзників відіграли створені за ініціативи деяких російських офіцерів та за підтримки держави, диверсійно-розвідувальні загони, основою яких стали козацькі формування, підсилені регулярними військовими загонами. Важко переоцінити ту дезорганізуючу та деморалізуючу роль на війська французів та їх союзників, яку вони зіграли, особливо в питаннях порушення комунікацій та зриву постачання в діючу французьку армію людських резервів, коней, боєприпасів, продовольства, фуражу та інших матеріальних засобів.

Величезне значення і за висловлюваннями самого Наполеона, його особистою фатальною помилкою, було тривале перебування його армії в Москві – загалом 34 дні. Ще на підході до означеного місця, він розраховував на те, що його армія, добре відпочивши у Москві, набереться сил для подальшого маршу на Схід. Проте реалії війни повністю спростували ці сподівання імператора: солдати, які підкорили майже пів-Європи, обмежені в своїх діях супротивником і голодом, почали масово морально розкладатися, все більше перетворюючись на абсолютно небоєздатну потлоч. У їх середовищі почастишали насильства, грабунки й пияцтво. Поширювалися епізоотії в кавалерії, зумовлені тим, що загарбана столиця відразу ж опинилася вщільному кільці 135 тис. царських солдат і місцевих партизан, які стали на заваді діяльності наполеонівських інтендантів. Спроба ж прорватися в райони багаті на продовольство, фураж, боєприпаси – Калуга, Тула та надалі лівобережна та правобережна Україна, закінчилася невдало – вдалися знаки тривалого перебування в Москві і надзвичайно вдалого використання російським командування цього часу, для зміцнення своєї армії.

Підводячи підсумки, важливо відмітити, що Україна фактично була ключем до перемоги над росіянами у війні 1812 року, але Наполеон не використав свого шансу, а саме: не затримав «Велику Армію» на

границі бувшої Речі Посполитої, а продовжив згубний для себе рух в глиб Росії, не створив за захоплених територіях дієвих адміністрацій, не направив в Україну відповідних військових сил, що дало би змогу використати протестний потенціал місцевого населення яке ще пам'ятало вольності Речі Посполитої та традиції козацької Української держави, і який був викликаний ліквідацією царським урядом козаччини та введенням кріпацтва. Тобто Україна була залишена без підтримки, а відправка на Волинь австрійців та саксонців, які насиллям над землевласниками та селянами відвернули симпатії та надії місцевого населення від «Великої армії», тільки прискорило катастрофу. Князь Карл Шварценберг, австрійці та саксонці дивізії Жана Луї Рейнера допускали страшні безчинства над місцевим населенням Волинської губернії. Масштаб злодіянь був величезним. Землевласники, остерігаючись за життя своїх родин, покидали помістя та тікали в Галичину (тодішня Австрія), те ж саме робили селяни.

В свою ж чергу це надзвичайно вдало та вміло використали росіяни, адже ще осінню 1812 року вони надзвичайно побоювалися вибуху повстання на Україні, чітко розуміючи, що це можливо і має всі шанси на успіх. Тому рухаючись з Молдавії на південь, адмірал Чичагов був дуже обережним. Частини його армії на території теперішньої України поводили себе помірковано та не допускали негативних дій щодо місцевого населення, а навпроти – росіяни постійно видавали розпорядження, які закликали до воз'єднання історично та релігійно близьких народів. Своє справжнє лице, як істинні нащадки монголо-татарської орди (здаємо розправу росіян над мешканцями захопленої гетьманської столиці Батурин в 1708 році, після поразки шведсько-українських військ у битві під Полтавою) московіти показали лише в Білорусії, після того як на зайнятих українських землях по суті було знівельовано будь-яку навіть потенційну можливість збройного спротиву.

Звісно, розглядаючи події російсько-французької війни 1812 року ми повинні констатувати, що у 1812 р. погляд Наполеона на тутешні землі не виходив поза межі їхнього трактування як царини, де суспільні відносини, а відтак і поведінкові стратегії загалу мешканців визначалися непохитним, попри поділи Речі Посполитої, домінуванням шляхетської верстви. Тож не дивно, що всі три (!) документально зафіксовані випадки вживання Наполеоном під час війни 1812 р. топоніма «Україна» не мали нічого спільного із сучасним розумінням України як державної нації, а стосувалися витягнутої вузькою смугою вздовж правого берега Дніпра від Києва до Черкас окраїни вже неіснуючої Речі Посполитої. Усі ці згадки були контекстно пов'язані з оцінкою імператором позиції шляхти так званої «Польської України» щодо воєнного конфлікту між Францією та Росією. На основі низки нових документальних свідчень доведено, що Наполеонові було зовсім невідоме сучасне розуміння поняття «українець», а єдиною нацією, яка заселяла Волинь, Поділля й Україну, була в його уяві річпосполитська шляхта. І фактично можна зробити наступний висновок: під час компанії 1812 року Наполеон дивився на Україну поглядом поляків. На підтвердження цих слів наведемо слова польського політичного діяча тих часів Адама Єжи Чарторижського, який перебуваючи в Італії, констатував, «... що в діях Наполеона зовсім не має бажання встановлювати демократичний лад...», на його переконання в бувшій Речі Посполитій, інакше і бути не могло, (думок про створення самостійної держави України Наполеон навіть не допускав – авт.), «на прикладі П'ємонту стало зрозуміло, що Наполеон проводить прагматичний курс домінування Франції у Європі», - підкреслював Чарторижський.

Ведучи мову про соціальний аспект проблеми, слід зазначити, що в Парижі сподівалися використати в боротьбі проти самодержавної Росії та її союзників різні верстви місцевого населення. Зокрема, покладали певні надії на нащадків козаків і старшини (так званого «українського панства») які на думку наполеонівського оточення, «ще й до сих пір сподіваються на відродження автономії». «Запорожці, – йшлося в одному із тогочасних французьких документів, – гарно складені, міцні, відважні й невтомні. Вони перші піднімуть прапор повстання проти Москви, а за ними підуть й інші народи Російської імперії». Ще однієї верствою, на чію лояльність особливо сподівався французький уряд, були поміщицькі селяни, яких Наполеон, як і скрізь у захопленій Європі, спочатку мав намір звільнити від кріпащини. Адже ще за декілька років перед тим, 2 лютого 1807 року, харківський губернатор повідомив у Сенат, що ворожі агітатори поширюють чутки, згідно яких нападники буцімто не зроблять нічого злого простолюдином, навіть більш того, скрізь скасують панщину. Втім, уже напередодні вторгнення в Росію, Наполеон добре простудіювавши хід повстання під проводом О. Пугачова, передумав щодо такого заходу. «... Коли я пізнав дикунство цієї численної групи російського народу, – пояснив він у Сенаті, – я відмовився від акту, що мав би наслідком смерть і найстрашніші катування багатьох родин». Існували сподівання й на кримських татар, котрі «мають високі патріотичні почуття і дуже болісно переносять російське ярмо». Тобто як висновок можна сказати наступне – нерозуміння та неврахування державними лідерами в своїй

політичній діяльності здавалося такої простої істини, як визнання права націй на самовизначення, а прийняття доктрини домінування одних націй над іншими, заперечення права національних спільнот демократичними способами вирішувати свою долю та вибирати шлях свого розвитку, рано чи пізно приведе до поразки чи то в короткій, чи далекій історичній перспективі. Чим не сумна, але реальна історична перспектива для лідера Росії та самої країни агресора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абалихин Б.С. Украинское ополчение 1812 г. Исторические записки. Москва, 1962. Т. 72. 118 с.
2. Полонська-Василенко Н. Історія України. Мюнхен, 1976. Т. 2. 78 с.
3. Гуржій О., Ресент О., Палій А. Війна 1812 року: український контекст. Київ, 1978. 89 с.
4. Вітчизняна війна 1812 року в контексті поступу всесвітньої історії. Матеріали міжнародної наукової конференції 17 жовтня 2012 року. Київ, 2012. 145 с.
5. Ковальчик Р. В. Наполеон і Україна в 1812 р. Чому Наполеон недооцінював роль України у війні з Росією царя Олександра I? Чорноморський літопис. Миколаїв, 2016. 68 с.
6. Луняк Є.М. Історія козаків» Шарля-Луї Лезюра (1814) в контексті козацьких зацікавлень у наполеонівській Франції. Київ, 28 с.

I. Zadorozhnyi, A. Nikolaev, V. Riy. Analysis of the reasons for the defeat of the French army in the Franco-Russian war of 1812. Ukrainian context. – Article.

Summary. The paper analyzes the reasons for the defeat of the French army in the Franco-Russian war of 1812, taking into account the Ukrainian issue.

Key words: Franco-Russian war of 1812, French army, French emperor Napoleon, Commonwealth of Nations, left-bank and right-bank Ukraine, Russian army, Cossack state.

УДК 37.035

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/38/31>

М. А. Калиняк

студентка 2 курсу спеціальності 013 – Початкова освіта,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

Науковий керівник: **О. М. Моренко**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та методик навчання

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

м. Запоріжжя, Україна

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розкрито особливості розвитку лідерських якостей учнів початкової школи у проєктній діяльності. Актуальність проблеми дослідження зумовлена тим, що в умовах Нової української школи необхідне впровадження інноваційних технологій навчання. З'ясовано сутність понять «лідер», «лідерство», «лідерські якості» та «проєктна діяльність». Охарактеризовано специфіку використання проєктної діяльності у навчанні учнів початкової школи. Зроблено висновки щодо доцільності впровадження проєктної діяльності в освітній процес початкової школи.

Ключові слова: проєктна діяльність, лідер, лідерство, лідерські якості.

Сучасна дійсність, що характеризується зростанням вимог, які висуваються суспільством до підростаючої особистості, здатної до соціальних перетворень, конкурентоспроможної в різних ситуаціях,